

УДК 070.48-028.41/.42(084.12)

ФОТОІЛЮСТРАТИВНІ МАТЕРІАЛИ В НАУКОВО-ПОПУЛЯРНІЙ ПЕРІОДИЦІ

Данило Філоненко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

Інститут журналістики

e-mail: danylo.filonenko@gmail.com

Досліджується роль фотоілюстрацій в контексті науково-популярних медіа.

Ключові слова: науково-популярні ЗМІ, фотоілюстративні матеріали, новітні медіа, жанри фотожурналістики.

Актуальність. Сучасні друковані ЗМІ наповнені значною кількістю фотоілюстративних матеріалів, призначення яких – впливати на сприйняття контенту аудиторією, викликати зацікавленість читачів. Дослідження впливу зображальних елементів в пресі проводились, проте ми можемо констатувати, що на сьогодні не в повній мірі осмислено роль фотоілюстративних матеріалів в системі науково-популярної періодики.

Новітні мас-медіа, на відміну від традиційної журналістики, зміщують фокус від тексту до зображення, яке стає повноцінною складовою медіа. Проблема візуалізації інформації останніми роками вийшла на перший план не тільки в зарубіжних, а й у вітчизняних дослідників та журналістів [1, 2, 3]. Їй особлива увага концентрується на новому напрямку журналістики – інформаційній графіці, щодо становлення якої є різні думки.

Фотографія в масовій комунікації може виступати не лише як візуальний супровід до статті, а й бути цілком самостійним повідомленням. Провідні науково-популярні журнали активно використовують фотоілюстрації для спрощення специфічних матеріалів, їх додаткового пояснення. Деякі науково-популярні видання завдяки фотографіям створюють цілісні за структурою публікації.

Специфіка контенту науково-популярного спрямування вимагає додаткових пояснень, таку функцію часто виконують фотоілюстрації та інфографіка. В умовах низької привабливості науково-технічної та науково-популярної інформації в аудиторії, саме яскраві та правильно підібрані фотографії можуть значно вплинути на вибір видання читачем. Це і зумовлює актуальність обраної проблеми.

Ступінь дослідження фотожурналістики можна назвати достатньо високим. Українські та закордонні науковці завжди приділяли увагу такій важливій складовій соціальної комунікації. Можемо відзначити численні дослідження в сфері рекламного та маркетингового фото, архітектоніки та візуалізації в журналістиці. Розробками в галузі фотоілюстрацій займалися такі українські вчені як Здоровега В., Цуканова Г., Григораш Д., Максимович М., Черняков Б., Шевченко В., та закордонні дослідники Ганюшин А., Сабунин А., Алексеева М., Зотанг С. Ці вчені розглядали роль фотографії в журналістиці.

Також українські та закордонні науковці займалися вивченням проблем ефективності науково-популярної комунікації. Маємо на увазі роботи Коновця О., Бойко А., Зелінської Н., [10] Бондаренко Т. [11] та інших.

Чималовчених дотримуються думки, що правильно підібрані фотоілюстративні матеріали значною мірою впливають на сприйняття журналістського твору і всього видання

«Завдяки вдалим фотоілюстраціям більшість сучасних видань мають своє «обличчя», імідж та своїх читачів і передплатників. Уміння бачити й розуміти побачене охоплює широту поглядів на явища... майстер – це людина, яка своїм поглядом охоплює широкі перспективи. Глибина бачення передбачає сприйняття явищ у їх внутрішньому зв'язку. Журналіст, як і політолог чи соціолог, має бачити в минулому корінь сучасного, проектувати це сучасне на майбутнє, володіти мистецтвом прогнозу», – вважає український дослідник Здоровега В. [1, с. 29]

Науково-популярна журналістика – специфічна галузь соціальної комунікації. Вона вимагає певних фонових знань чи принаймні зацікавленість від аудиторії. Редакціям періодики такого спрямування іноді складно працювати з потенційною аудиторією. У цьому випадку фотографічні матеріали значно полегшують і спрощують сприйняття публікації і приваблюють читача.

Ми поділяємо думку Сабуніна А., який у статті «Знаковий підхід до вивчення фотографії» зазначив: «Можна помітити, що фотографія сприймається людиною не тільки як твір мистецтва, а як деяке повідомлення, складене з знаків. Знаки не є словами або буквами в аналогії з вербальним повідомленням, а являють собою «іноземні слова», які будуть переведені на зрозумілу мову з урахуванням використовуваного словникового запасу. Тобто, велику роль відіграє соціально-історичний аспект, який дозволяє інтерпретувати зображення в призначеному руслі. Деякі слова зрозумілі на всіх мовах світу, так і деякі образи на фотографії сприймаються однаково у всі часи і у всіх країнах. В інших випадках для «прочитання» тексту фотографії потрібна деяка «допомога», в якості якої може виступити вербальне повідомлення, що супроводжує фотографію» [2, 34].

У такому аспекті ми будемо вивчати роль фотоілюстрацій в науково-популярній періодиці. Це дозволяє чітко сформулювати **мету і завдання дослідження**, а саме, з'ясувати місце фотоілюстрації у системі науково-популярної журналістики як жанру зображальної публіцистики. Для здійснення вказаної мети необхідно окреслити форми та жанровість фотоілюстрації, її актуальність, оперативність та вплив на реципієнтів, проаналізувати специфіку й особливості відображення дійсності фотожурналістами, а також умови створення вдалих світлин.

Об'єктом вивчення є науково-популярні журнали в Україні. В межах дослідження нашого об'єкту ми обрали такий **предмет**: журнали «Наука и техника», «Очевидное и невероятное», «National geographic» та інші науково-популярних ЗМІ. Докладно будемо вивчати кілька найпопулярніших в журналах, представлених на ринку України «Наука и техника», «Очевидное и невероятное», «National geographic» української локалізації. Визначаючи їх популярність, ми спиралися на тиражні показники. Редакції цих видань заявляють про такі накладі: «National geographic» – 25000 примірників, загальний наклад журналів «Наука и техника» та «Очевидное и невероятное» – 18000 примірників

Інші науково-популярні ЗМІ використовуватимемо для прикладів і більш глибокого розуміння проблеми, але не досліджуватимемо докладно, оскільки їх накладі незначні або вони поширюються тільки по спеціальних фондах і спря-

мовані на досить вузький сегмент аудиторії. Розглядаючи обрані нами видання, ми визначили їх особливості та відмінності від інших аналогічних видань.

«Наука и техника» та «Очевидное и невероятное» тяжіють до наукового стилю викладу. Видання не глянцеві, співвідношення кольорових та чорно-білих ілюстрацій 50 на 50%.

Журнали представлені двома рубриками, що відповідають назві – «Наука» і «Техніка». Але постійних підрубрик не існує.

Незважаючи на специфічне спрямування та тематичне наповнення, всі тексти написані легко і зрозуміло, хоча і вимагають від читача певного багажу знань. Всі маловідомі терміни роз'яснюються. Важкі для сприймання теми ілюструються графіками та малюнками. З 2008 року рубрика «НіТ» – «Очевидное и невероятное» переросла в журнал. Станом на 2010 рік вийшло 29 чисел журналу. Загальний наклад 20000 примірників в Україні і Росії. Формат А4. Кожен випуск має 64 сторінки.

Цікаві методи подачі науково-технічної та науково-популярної проблематики використовує «National geographic» української локалізації. Відмінною рисою цього видання є розлогі фоторепортажі. Дуже часто за допомогою лише якісних фотографій та короткого підпису до них (не більше 50 слів) автори розповідають цікаві історії. У цьому журналі активно використовуються емотивні засоби в науково-популярних матеріалах. Уся спеціальна термінологія роз'яснюється виданням, на наш погляд, має найякіснішу з усіх фотоілюстративну базу.

Визначимо основні особливості фотожурналістики. Дослідниця Цуканова Г. у дослідженні «Вплив засобів зображальної журналістики (фотографії та інфографіки) на сприйняття текстової інформації» зазначає: Базуючись на ознаках, взятих із формотворчих елементів фотографії, здійснюється один із поділів фотожурналістики на жанри:

а) від жанрів образотворчого мистецтва (пейзаж, портрет, натюрморт, малюнок, плакат, карикатура, книжкова ілюстрація, промислова й оформлювальна графіка);

б) від жанрів літератури (розповідь, повість, роман, драма, комедія, трагедія та ін.);

в) від жанрів риторики і журналістики.[3, 24]

Сучасна довідкова журналістикознавча література пропонує специфікацію жанрів фотожурналістики, часто споріднену і мало відмінну у термінах і визначеннях одна від іншої. Якщо систематизувати їх, то схема жанрів виглядає так:

- фотомонтаж, фотонарис, фоторепортаж, фотофейлетон, фотообвинувачення, фотоетюд тощо [4, с. 263-264];
- фотозамітка, фоторепортаж, фотокореспонденція, фотофейлетон, фотонарис, фотозвинувачення, фотофакт тощо [5, с. 89].

Науковець Алексєєва М. у статті «Зображальний матеріал у газеті» [6, с. 421-425] пропонує таку систему поділу ілюстративного матеріалу за жанровою палітрою: фотозамітка, фоторепортаж, фотонарис, фотокореспонденція, фотомонтаж, фотозарисовка, які різняться між собою особливостями відображення дійсності і самовираженням автора. Кожен із жанрів має своє призначення.

Український дослідник Максимович М. перелічує такі позиції фотожурналістики: фоторепортаж, фотопортрет, фотопейзаж, фотонатюрморт, фоторепродукція, фотореклама, колаж, фотонарис, документальне фото тощо [7, с. 35].

Розглянемо які жанри фотоілюстративного матеріалу використовують українські науково-популярні видання.

Журнал National Geographic є одним із родоначальників фотожурналістики як явища. На шпальтах цього видання вперше з'явилося кольорове фото і в цьому виданні побачила світ перша кольорова фотообкладинка. Вважаємо це видання таким, що надає певну планку якості фотоілюстративного матеріалу та його вдалого використання.

Фотографії займають значну частину площі видання, понад 70%. Такий високий відсоток ілюстративного матеріалу потенційно може відвернути увагу аудиторії від тексту та смислового навантаження статті. National Geographic використовує широкоформатні фотографії на всю шпальту і вже по них пускає текст. Цей прийом дозволяє друкувати якісні фото в великому форматі, не віднімаючи журнальної площі в текстового матеріалу.

У журналі наявні різноманітні фотожанри: від фотозамітки до розлогого та повного фоторепортажу. Але найбільш популярними в National Geographic є фотонарис, фоторепортаж та фотоетюд. Ці жанри мають певне емоційне забарвлення, що не є властивим для науково-популярної журналістики. Вважаємо, що ця особливість якісно вирізняє National Geographic від інших науково-популярних видань, що і робить його таким привабливим для аудиторії (світовий наклад 8 млн. примірників на місяць).

Однією з особливостей журналу є короткі підписи до фото, що в уяві читача можуть потенційно перетворитися на повноцінну розповідь. Наприклад у номері за травень 2014 року опублікована розлога стаття про побут і культуру кримських татар, що через російську окупацію можуть вдруге втратити свою автономність та звичаї. Авторка Еміне Зіятдінова писала про звичаї кримських татар, про традиції їх весілля, про кримськотатарську вишивку, музику, про техніку створення килимів. Але авторка не змогла вмістити розповідь про традиції та особливості створення глиняних глеків (куманів) і просто подала фото майстра, що саме працює над куманом.[8, с. 24-33]

Стаття має композиційно та технічно вдалі фотознімки, що «розповідають» про побут кримських татар. Ці фото не ілюструють текст, але певною мірою доповнюють його та повніше розкривають суть того, що хотів донести автор.

Редакція журналу проводить інтерактивні акції для своєї аудиторії. Рубрика «Твій кадр» передбачає активну співпрацю з читачами: вони надсилають фото, а редакційна колегія обирає найкраще та публікує на шпальтах видання. Вважаємо такий прийом вдалим, це залучає аудиторію до регулярного читання та до репортерської фотороботи.

Видання має власних фотокореспондентів в різних куточках світу, завдяки чому в одному номері можна побачити дуже різноманітні фото. Емотивний стиль подачі фотоматеріалу та їх принципова композиційна та технічна якість роблять National Geographic одним з найякісніших журналів в аспекті використання фотоматеріалів.

Журнали «Наука и техника» та «Очевидное и невероятное» певною мірою схожі у підборі та особливостях застосування фотоматеріалів, але не в усьому. «Наука и техника» це саме науково-популярне періодичне видання, на шпальтах якого поряд із фотоілюстративним матеріалом міститься велика кількість креслень, таблиць, графіків. «Очевидное и невероятное» тяжіє до науково-розважального контенту. Це, на нашу думку, залежить від спрямованості на аудиторію.

При більш детальному вивченні цих видань ми побачили такі особливості цих видань. Журнал «Наука и техника» має співвідношення кольорових до чорно-білих фотографій 50 на 50, що на сьогодні не є задовільним, сучасна аудиторія вимагає повністю кольорових ілюстрацій. Хоча таку політику видання

можна пояснити великою кількістю схематичного матеріалу, який часто не передбачає повноколірність.

Видання також має цікаву особливість, не притаманну більшості науково-популярних журналів – це постери із зображенням техніки, про яку йшлося у номері. Досліджуючи це видання, ми знайшли колекціонерів цих постерів, які завдяки ним передплачують журнали. Тобто, фотоілюстративні матеріали допомагають редакції утримувати реальну аудиторію і задовольняти її потреби та інтереси.

Фотографії за смисловим навантаженням тісно прив'язані до тексту статті. Вони не доповнюють, а ілюструють вже описане автором. Цікавою особливістю є достовірні і повні креслення більшості описуваних технічних приладів чи машин. Для підготовленої аудиторії такий додаток є дуже важливим, а читачам, що не мають фонових знань, це дає можливість подивитись на техніку в «розрізі» і, можливо, глибше зацікавитися інженерією.

В журналах «Наука и техника» та «Очевидное и невероятное» публікують історичні матеріали. Редакційна колегія, маючи значний творчий потенціал, винайшла цікавий спосіб ілюстрації історичних місць та подій, подаючи фрески чи тактичні креслення тих часів із панорамною фотографією цієї місцевості сьогодні. Особливий ефект мають знімки полів битв, які сьогодні стали частинами міст та сіл, а ще 100-200 років тому були полями чи лісами.

Цікавим також є рішення в підборі фотоілюстративного матеріалу для статей природничого та геологічного спрямування. В таких матеріалах редактори розміщують макрофото високої роздільної здатності, даючи читачам змогу дуже докладно розглянути різні бактерії чи мінерали.

Основною особливістю фотоілюстративних матеріалів «Науки и техники» та «Очевидного і невероятного» є якомога більша достовірність та наукова точність зображуваного матеріалу. Креслення та плани подій певною мірою не вписуються в класичне сприйняття науково-популярного видання, але дають більше інформації та значно якісніше ілюструють предмет статті.

Видання має широкий спектр фотоілюстративних жанрів. Найпоширенішими є такі: фотоколаж, фотоплакат, фотосеріал, фотоінформація, фотоілюстрація.

Розглянувши особливості застосування та підбору фотоілюстративних матеріалів сучасними українськими науково-популярними виданнями, ми дійшли до таких **висновків**.

Якість фотоілюстративні матеріали напряму впливають на популярність видання для аудиторії, саме якісні та яскраві фото звертають увагу споживачів інформації до науково-популярних текстів.

Фотоілюстративні матеріали значно спрощують розуміння науково-популярного тексту і допомагають читачам, що не мають фонових знань з певної галузі науки, наочно побачити суть описуваного явища.

При правильному та творчому підході до вибору фотоілюстрацій можна тільки завдяки ним розповідати композиційно цілісні історії з мінімальною кількістю друкованих знаків, що значною мірою звертає увагу аудиторії.

Науково-популярні видання можуть однаково успішно використовувати дуже широкий спектр фотоілюстративних жанрів. Аудиторія сприймає як емотивні фото, так і докладні креслення.

В науково-популярних он-лайн виданнях необхідно використовувати фотоілюстрації високої роздільної здатності для можливості масштабування та більш докладного вивчення матеріалу.

Також в он-лайн виданнях дуже вдало використовується .gifанімація, яка дає можливість аудиторії в динаміці розглянути явище про яке йдеться у матеріалі.

Підсумовуючи, вважаємо за необхідне наголосити, що сучасні науково-популярні видання все більше залежать від якісних фотоілюстративних матеріалів. Зображальна складова науково-популярної комунікації впливає на аудиторію, що вимагає більш прискіпливого ставлення до підбору фотографій та інфографіки, тому що ці чинники дуже сильно впливають на сприйняття матеріалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Здоровега В. Природа і специфіка образу в журналістиці / В. Здоровега / Вісник Львівського ун-ту. Серія журналістика. – Вип. 26. – С. 26.
2. Сабунин А. Знаковый подход к изучению фотографии / Сабунин А. / Электронный научный журнал Факультета журналистики МГН имени М.В.Ломоносова. Медиаскоп. – Вип. 1. – 2009. Режим доступу:<http://www.mediascope.ru/node/272>
3. Цуканова Г. Вплив засобів зображальної журналістики (фотографії та інфографіки) на сприйняття текстової інформації: дис. канд. соц. ком. наук 27.00.06 / ЦУКАНОВА Г.; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики. К. – 2011.
4. Григораш, Д. С. Журналістика у термінах і виразах [Текст] / Д.С. Григораш. – Львів : «Вища школа», 1974. – 294 с.
5. Бідзіля Ю.М. (ред.) Словник журналіста: терміни, мас-медіа, постаті. – Ужгород: Закарпаття, 2007. – 224 с.
6. Алексеева М. Изобразительный материал в газете / М. Алексеева // Рабочая книга редактора районной газеты: Опыт, методики, рекомендации / Под. Ред. Я. Засурского. – М.: Мысль, 1988. – 575 с.
7. Максимович М. Фотоілюстрація у газеті: критерії, тенденції, перспективи / М. Максимович. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.franko.lviv.ua/faculty/jur/publications/visnyk26/Statti_Maxymovych.htm.
8. Зіятдінова Е. Новий кримський стиль / Зіятдінова Е.// National Geographic. – 2014. – №5. – С. 24-33.
9. Бондаренко Т. О. Популяризація науки у вітчизняному медіа просторі.//Держава та регіони/ Серія: Соціальні комунікації 2012 р., № 1[Електронний ресурс] Режим доступу до журналу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_sk/2012_1/files/SC112_06.pdf
10. Наукова комунікація у мас-медіа: Практикум. Укладачі: А. А. Бойко, Н. В. Зелінська, О. Ф. Коновець. – Львів: Українська академія друкарства. 2009. – 124 с.

**THE ARTICLE DEALS WITH THE ROLE OF PHOTOILLUSTRATIONS
IN THE CONTEXT OF SCIENTIFIC-POPULAR MEDIA****Danylo Filonenko***Kiev National Taras Shevchenko University**Institute of Journalism**e-mail: danylo.filonenko@gmail.com*

Photoillustrative materials in popular science periodicals.

Key words: scientific-popular media, photoillustrations, newmedia, genres of photo-journalism.**ФОТОИЛЛЮСТРАТИВНЫЕ МАТЕРИАЛЫ
В НАУЧНО-ПОПУЛЯРНОЙ ПЕРИОДИКЕ****Данил Філоненко***Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,**Институт журналистики**e-mail: danylo.filonenko@gmail.com*

Исследуется роль фотоиллюстраций в контексте научно-популярных медиа.

Ключевые слова: научно-популярные СМИ, фотоиллюстративный материал, новые медиа, жанры фотожурналистики.